

**ПРИВАТНЕ АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО «ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
ЗАКЛАД
«МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ»**

Науково – навчальний інститут міжнародних відносин
і соціальних наук
Кафедра іноземної філології та перекладу

**Методичні рекомендації
Для самостійної роботи студентів
з дисципліни
Порівняльна лексикологія англійської та української мов**

Київ
2018 р

Підготовлено професором кафедри іноземної філології та перекладу
Баховим І.С.

Затверджено на засіданні кафедри іноземної філології та перекладу
(протокол № 1 від 29 серпня 2018 р.)

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом.

Методичні вказівки з дисципліни **«Порівняльна лексикологія англійської та української мов»** “Переклад” спеціалізації “Англійська мова.

Методичні рекомендації містять пояснювальну записку, плани семінарських занять, теми самостійного опрацювання, матеріали для аудиторної та позааудиторної самостійної роботи, питання для самоконтролю, зразки залікової контрольної роботи, список літератури.

I. Плани семінарських занять.

Семінар 1. Фундаментальні засади контрастивної лексикології Галузі лексикологічних досліджень: етимологія, неологія, дерива тологія, ономастика, семасіологія, фразеологія, фоносемантика, діа лектологія, лексикографія. Зв'язок лексикології з іншими галузями лінгвістики. Типи словників. Способи формування словникового гнізда/ статті. Методи дослідження словникового складу мови: семного аналізу, аналіз за безпосередніми складовими, трансформаційний аналіз, суб ституційний аналіз, контекстний, стилеметричний аналіз тощо. Загальна, порівняльна, контрастивна лексикології: завдання, об'єкт та предмет дослідження. Література [1; 2; 10; 22].

Семінар 2. Етимологічна характеристика словникового складу сучасної англійської та української мов. Етимологічний склад української мови: лексика індоевропейського походження, праслов'янського пласту, власне українська, запозичена (тюркського походження, з класичних мов, французької, італійської, німецької, англійської). Періоди запозичення; фонетичні, морфологічні диференційні риси запозичень, позначувані поняття та класи слів, сфери функціонування запозиченої лексики. Етимологічний склад англійської мови: лексика індоевропейського походження, германського походження, власне англійська лексика; ранні та пізні запозичення до словникового складу зі Скандинавії, класичних мов, іспанської, французької, італійської, східних мов. Періодизація запозичень, сфери денотації, фонетичні та морфологічні форманти запозичень. Література [1; 2; 6; 18; 20]

Семінар 3. Слово. Поняття значення. Види значень. Сема Поняття слова у лексикологічних студіях. Слово у семіотичному розрізі. Функції та характеристика слова як сигніфікативного знака. Семіотичний трикутник. Функціональний та референційний підходи до визначення значення. Співвідношення між концептом та поняттям. Денотативне (пряме/ логічне) і конотативне (непряме/ переносне/ образне) значення слова. Лексичне та граматичне значення слова. Внутрішня структура слова. Поняття семи як мінімально неподільного значеннєвого конституенту слова. Семантичні прототипи. Інтегральні та диференційні семи. Рівні конгруентності семантичного обсягу понять, позначуваних англійськими та українськими лексемами. Література [2; 5; 6; 8; 10; 15; 22]

Семінар 4. Вільні і сталі словосполучення. Фразеологізми: види, характеристика значень Вільне та зв'язане значення слова. Лексична

валентність, особливості сполучуваності слів. Вільні словосполучення та усталені вирази. Диференційні риси. Вітчизняні та зарубіжні підходи до проблеми виокремлення та класифікації фразеологізмів: єдності, сполучення, зрощення, фразеологічні вирази; колокації, ідіоми. Характеристика структури та семантики класів усталених виразів. Афоризми, приказки та паремії у системі фразеології. Джерела походження фразеологізмів в українській та англійській мовах, стильова ознака їх вживання. Література [1; 4; 13; 14]

Семінар 5. Морфемна будова українських та англійських слів. Поняття морфу, морфеми та аломорфу. Вільні та зв'язані морфеми. Дери́ваційні та функціональні морфеми. Поняття етимону. Класифікація морфем за структурно-функціональним критерієм: корінь, основа, афікси, інтерфікси, постфікси, флексії, напівафікси, інтернаціональні комбінуючі форми. Структурні відмінності морфемної будови слів в аналітичних і синтетичних мовах. Прості, похідні та складні слова у зіставляваних мовах. Типові моделі похідних і складних слів в українській та англійській мовах. Зіставний аналіз структурних класів слів в англійській та українській мовах. Література [1; 3; 5; 15; 17]

Семінар 6. Морфологічні засоби словотвору в українській та англійській мовах у зіставному аспекті. Морфологічна мотивація значення слова, питома вага феномена в аналітичних і синтетичних мовах. Лексична деривація. Афіксальна деривація іменників, прикметників, дієслів, числівни-ків англійської та української мов. Зіставний аналіз афіксів за етимологічним критерієм (власні, запозичені). Зіставний аналіз афіксів за частотним критерієм (продуктивні, непродуктивні), за семантичним критерієм (формант виконавця дії, статі, пестливості, згрубілості, зменшення ознаки, неповноти ознаки, приблизності, перебільшення ознаки, семантичної ознаки збірності, разовості, неподільності, нескінченності тощо), за функціональним критерієм (афікси частиномовної належності, категоріальні афікси, граматична транспозиція дієслівних префіксів в українській мові). Слова-гібриди у порівнюваних мовах. Література [1; 3; 5; 6; 11; 17]

Семінар 7. Словоскладання і скорочення в українській та англійській мовах. Структурні типи складних слів та композитів. Типові моделі іменникових, прикметникових, дієслівних композитів у зіставляваних мовах. Ендоцентричні, екзоцентричні складні слова в англійській та українській мовах. Дери́вативно-комполитне словоскладання як домінуючий тип творення складних слів в українській мові. Класифікація композитів за типом

синтаксичних зв'язків: координативні, субординативні. Класифікація композитів за типом з'єднання: суміжні, інтерфіксальні, синтаксичні. Редуплікативні композити. Лексикалізація синтаксичних форм як продуктивний спосіб англійського словотвору. Типи скорочених слів за позицією усичення: анафора, афереза, апокопа, синкопа. Явища телескопії та бленду як власне англійський тип словотвору та продуктивний спосіб творення лексичних інновацій. Структурні моделі складноскорочених слів в українській та англійській мовах. Слова-аббревіатури та акроніми у зіставляваних мовах. Література [1; 2; 6; 7; 10; 15]

Семінар 8. Семантико-синтаксичні способи словотвору Конверсія на морфологічному, синтаксичному та семантичному рівнях. Питома вага конверсивів у порівнюваних мовах. Типові моделі конверсаційного словотвору: субстантивація, номіналізація, ад'єктивація, вербалізація, адвербіалізація, інтерективація. Другорядні способи словотвору: чергування голосного, наголосу; зворотний словотвір, реконверсія, звукоімітація, римокомбінація та їх вага у нейтральному, розмовному та офіційному регістрах мовлення у зіставляваних мовах. Література [6; 7; 9; 11]

Семінар 9. Структурно-системні відношення у мові Словниковий склад мови як система. Ієрархічність та центричність як базові риси структурно-системних утворень. Параметризація структурно-системних відношень у мові. Види внутрішньосистемних зв'язків: парадигматичні, епідигматичні, синтагматичні. Поняття лексичної валентності та дистрибуції. Типи мотивації (фонаційна, етимологічна, морфологічна, внутрішньосемантична). Поняття рівня конгруентності семантичного обсягу лексичних одиниць на міжмовному рівні. Зміна значення, причини (історичні, інноваційна деривація, стилістичні) та типи внутрішньосемантичних процесів (уточнення, узагальнення, погіршення, покращення, евфемізація, енантеосемія). Література [2; 9; 10; 20–22]

Семінар 10. Семантичні класи слів в англійській та українській мовах Моносемія та полісемія. Пряме й переносне значення слова, характер денотації. Радіальність та ланцюжковість як способи зв'язку при полісемії. Граматичний та історичний контекст у розвитку багатозначності та омоформ. Омонімія та класи: омофони, омографи, омоформи та омофрази. Омонімія у власних назвах (антропоніми, фітоніми, топоніми тощо). Спільний знаменник значення, теорія семантичного поля, семантичної домінанти. Лексико-семантичні, тематичні групи слів. Структура семантичного угруповання: за подібністю (синоніми, пароніми), за відмінністю (антоніми), за родовидовою

спільністю (гі- поніми, гіпероніми). Абсолютні, ідеографічні, стилістичні, фразеологічні, контексту- альні синоніми. Зіставний аналіз питомої ваги кожного класу в англійській та українській мовах. Кореневі, афіксальні антоніми. Література [1; 3; 5; 10; 15; 17]

Семінар 11. Експресивний ресурс лексичної системи англійської та української мов. Співвідношення логічного (предметного) та прагматичного ком- понентів у багатозначних словах. Оцінний, емотивний, конотативний, естетичний компоненти образного значення слова. Роль контексту у дистрибуції значення. Переноси образних значень за суміжністю/ спільністю функції, подібністю, порівнянням. Явища метонімії (синекедохи), антономазії, метафори, гіперболи, літоти, художнього порівняння, оксюморона в порівнюваних мовах. Функціональний і когнітивний підходи до вивчення метафоризації значень. Слова-ідеали, парагони, бахувріхі, епоніми як образний ресурс словникового складу англійської та української мов. Література [1; 5; 8; 9; 15; 20]

Семінар 12. Стратифікація словникового складу мови за хронологічним критерієм Архаїчна лексика у словниковому складі англійської та української мов: історизми, власне архаїзми; етимологічні дублети, лексико- логічні інтернаціоналізми. Сучасні запозичення до лексичних систем української та англійської мов: характеристика джерел, структури та семантики слів. Література [1; 2; 5; 10; 12; 16–19].

Семінар 13. Стратифікація словникового складу мови за функціональним критерієм Офіційний, нейтральний, розмовний, знижений реєстр мовлен- ня. Дискусійність підходів до виділення стилів мови та мовлення в українській та англійській мовах. Пишномовний реєстр офіційного стилю мовлення в українських граматиках. Лексика офіційного мовлення: книжкова, терміносфери, офіційно-ділових паперів, поетична, пестлива, пишномовна, архаїчна, фольклорно-епічна. Розмовний реєстр мовлення: простонародна лексика, лексика повсякденного вжитку, діалектна лексика, лексика територіальних говірок. Література [1–3; 6; 8; 20].

Семінар 14. Діалекти сучасної англійської та української мов. Мовний субстандарт Діалект як розмовна форма літературної мови. Діалекти та регіональні варіанти мови: спірні та дискусійні питання. Діалектні варіанти англійської літературної мови: ірландський, шотландський, валійський. Фонетичні, структурні, семантичні та стилістичні особливості. Діалектні варіанти української літературної мови: гуцульський, поліський, наддніпрянський, слобожанський. Фонетичні, структурні, семантичні та

стилістичні особливості. Мовний субстандарт: проблеми розмежування просторіччя та сленгу. Шкільний, молодіжний, журнальний, політичний, комп'ютерний сленг та жаргон в українській та англійській мовах. Джерела походження. Відмінності за стильовою ознакою (експресивність, емотивність, конотації, сфера вживання). Табуїзована лексика та міжкультурний етикет: арго, вульгаризми. Література [10; 12; 15; 17; 20].

Вправа 1. Виділіть безпосередні складники у таких англійських словах:

Unprecedented, unanimous, readability, readaptation, disapprovingly, discouragement, dishpan, dishwasherproof, disyllabic, misunderstand, missionary, misspend, missionary, mistrustfulness, mistress, prehistoric, precolonial, predatory, foretell, forestless.

Вправа 2. Виділіть безпосередні складники у таких українських словах:

Невблаганний, непересічний, небожитель, невістка, невростинія, небожитель, неоригінальний, неореалістичний, проамериканський, проблематичний, пробудитися, пробувати, пробуксовувати, пробковий, перепитувати, переганяти, переможний, передопераційний, передовик, гуманоїд.

Вправа 3. Визначте відношення між компонентами таких складних слів:

Armchair, wristwatch, earring, newspaper, sick-leave, cutthroat, skyscraper, railway, blackleg, minefield, nightclub, nightdress, birthday, cry-baby, dragon-fly.

Вправа 4. Знайдіть англійські еквіваленти українських слів із заперечним префіксом не-:

Небажаний, невблаганний, небачений, невгамовний, невдалий, невдоволений, невдячний, невидимий, невимовний, невимушений, невимовний, невловимий, невмирущий.

Вправа 5. Перекладіть речення українською мовою. Які значення має префікс *un* у виділених словах?

1. He unlocked the door and walked *upstairs* to his room.
2. Ann smoothly *unbuttoned* the top three buttons of her shirt.
3. He took an envelope from the table but it was *unsealed*!
4. Peter unloaded his rifle and set it on the ground.
5. Bob likes *unbuttoned* jests suitable for young bachelors.

Вправа 6. Визначте яких значень набувають дієслова, утворені конверсією від іменників:

To smoke, to monkey somebody, to finger the pages, to skin the apple, to dust furniture, to wallpaper the room, to butter bread, to oil the engine, to monitor the elections, to speed the car, to air the room, to water flowers, to milk the cows, to program.

Вправа 7. Перекладіть та визначіть тип словотвору.

1. She got tired of this razzle-dazzle.
2. She is full of get-up-and-go.
3. He works in some PR department.
3. He says that he works in a HINT style, meaning Happy Idiot News Team style.
4. This policeman does not care for money talk, he checks all trucks and cars according to the law.
5. It's a typical boy-meets-girl story, I mean melodrama.

Вправа 8. Визначте походження наступних слів:

а) чай, сарай, фрахтувати, менеджер, бутерброд, реінкарнація, комюніке, балет, франчайзинг, майдан.

б) sonata, piano, solo, potato, tomato, smorgasbord, yacht, chauffeur, cigar, Cossack, curriculum vitae, autumn, etiquette, garage, doppelganger, mathematics.

Список літератури

Основна

1. Верба Л. Г. Порівняльна лексикологія англійської та української мов. — Вінниця.
2. Грищенко А. П. Сучасна українська літературна мова. — К.: Вища шк., 1997. — 492 с.
3. Квеселевич Д. І., Сасіна В. П. Практикум з лексикології сучасної англійської мови. — Вінниця: Нова кн., 2001. — 126 с.

Додаткова

4. Аліфіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології. — Х., 1987. — 135 с.
5. Антрушина Г. Б., Афанасьєва О. В., Морозова Н. Н. English Lexicology. — М., 2000. — 287 с.
6. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. — М.: Высш. шк., 1986. — 296 с.
7. Бугайчук О. В. Лексикологія англійської та української мов: Методичні рекомендації для студентів III курсу факультету лінгвістики, спеціальності "Переклад". — К.: Вид-во НАУ, 2004. — 56 с.
8. Ващенко В. С. Українська семасіологія: Типологія лексичних значень. — Дніпропетровськ, 1981. — 67 с.
9. Гак В. Г. Сопоставительная лексикология. — М.: Высш. шк., 1977. — 247 с.
10. Гинзбург Р. З. Лексикология английского языка. — М.: Высш. шк., 1979. — 271 с.
11. Деменчук О. В. Порівняльна лексикологія української та англійської мов. — Рівне: Перспектива, 2005. — 165 с.
12. Зацний Ю. А. Мова і суспільство. Збагачення словникового складу англійської мови. — Запоріжжя, 2001. — 242 с.

13. Івченко А. О. Українська народна фразеологія: ономастика, ареали, етимологія. — Х., 1999. — с.
14. Кунин А. В. Курс фразеології сучасного англійського мови. — М.: Высш. шк., 1986. — 258 с.
15. Лисиченко Л. А. Лексикологія сучасної української мови. — Хар-ків, 1977. — 133 с.
16. Мазурик Д. В. Інноваційні процеси в лексиці сучасної української мови. — Львів, 2002. — 202 с.
17. Мостовий І. М. Лексикологія англійської мови. — Харків: Основи, 1993. — 255 с.
18. Сімонюк В. П. Семантико-функціональний аналіз іншомовної лексики в сучасній українській мовній картині світу. — Х., 2000. — 332 с.
19. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ століття. — К.: Пугач, 2014. — 385 с.
20. Раєвська Н. М. Лексикологія англійської мови. — К.: Вища шк., 1979. — 189 с.
21. Chafe L. Meaning and Structure of Language. — Chicago-London: The Univ. of Chicago Press, 1971.
22. Ulmann S. Semantic Universals: Universals of Language. — Oxford, 2014.